

SSAD

Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

ISSN 2587-2621

Volume 5 Issue 3, November 2021

sisaddergi@gmail.com

Makale Türü/Article Type: Araştırma/Research

Makale Gönderim Tarihi/Received Date: 30.09.2021

Makale Kabul Tarihi/Accepted Date: 02.10.2021

DOI: 10.30692/sisad.1003120

SİVEREK MEZAR TAŞLARI

Tombstones of Siverek

Razan AYKAÇ

Dr. Öğr. Üyesi

İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, Sanat ve Tasarım Fakültesi

ORCID ID: 0000-0002-3267-1218

razan.aykac@ikc.edu.tr

Erdal ELMAS

Uzman Sanat Tarihçi

Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi

İslam Tarihi ve Sanatları Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-1742-8092

erdalelmas58@hotmail.com

Atıf/Citation: Razan Aykaç, Erdal Elmas, (2021), "Siverek Mezar Taşları", *Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C.5, S.3 Kasım 2021 s.651-683.

Özet: Güneydoğu Anadolu Bölgesi sınırları içerisinde kalan Siverek, Fırat-Dicle nehirleri arasında, dünyanın en eski yerleşim yeri Mezopotamya coğrafyasındadır. Hz. Ömer zamanında İslam topraklarına katılan kent o zamandan günümüze kadar ki süreçte bölgeye hâkim olan devletlere ait çok eseri topraklarında barındırmaktadır. Bu eserler arasında tarihi vesika niteliğindeki mezar taşları, damgalar bulunmaktadır; bunlar Türk Sanatında önemli bir yere sahiptir.

Mezar taşları; form, motif ve yerel özellikleriyle dönemin üslup anlayışını yansıtmaktadır. Günümüzün logosu konumundaki damgalar; Türk kültüründe İlk Çağlardan itibaren gerek mezar taşları gerekse mimari yapılar ile süs eşyaları, kap-kacak, mühür, nazarlık, silah, zırh, giyim-kuşam, halı, kilim gibi taşınır kültür varlıkları; taş, kaya, ağaç ve hayvanlar üzerinde simgesel işaret olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmada; İslami dönem kapsamında 2021 yılında yaptığımız yüzey araştırmasında mezarlık, cami, türbe ve civardaki köyler dahil olmak üzere Siverek ve köylerinde incelen mezar taşlarından özellikli olanlar ve bu mezar taşları üzerinde bulunan damgalar ele alınmıştır.

Bu kapsamda; Çermik Yolu Üzerindeki Mezarlık, Asri Mezarlık, Abdal Ağa ve Gülabi Bey Camii Hazireleri, Gaziköy, Karpuzcu, Karabahçe, Turna, Keş Köyü mezarlıklarında bulunan mezar taşları form, tipoloji, dönem, malzeme, teknik,

süsleme, damga ve yazı çeşidi açısından incelenmiştir. Ayrıca bölgedeki ve bölge dışındaki benzerleriyle karşılaştırılarak Türk mezar taşı içerisindeki yeri, damgaların sembolik anlam ve değerleri tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Mezar Taşı, Damga, Kitabe, Aşiret, Siverek, Osmanlı.

Abstract: Siverek, which is within the borders of the Southeastern Anatolia Region, is located between the Euphrates and Tigris rivers in Mesopotamia, the oldest settlement in the world. The city, which joined the Islamic lands in the time of Umar I, the second caliph, has many artifacts belonging to the states that dominated the region from that time to the present day. Among these artifacts are tombstones and stamps, which are historical documents, and they occupy an important place in Turkish Art.

Tombstones reflect the style of the period with their various forms, motifs, and local features. Stamps that stood for the modern logos were used as a symbolic sign on tombstones, architectural structures, and ornaments as well as stones, rocks, trees, animals, and portable cultural assets such as pots, pans, seals, amulets, weapons, armors, clothes, carpets, and rugs in Turkish culture since the First Ages.

In this study, the featured tombstones and stamps on them are discussed, among examined in surface explorations on the cemeteries, mosques, and tombs in Siverek and nearby villages carried out in 2021 within the scope of the Islamic period explorations.

In this context, the tombstones found in the cemetery on Çermik road, in Asri Cemetery, Abdal Ağa and Gülabi Bey Mosque cemeteries, and village cemeteries of Gaziköy, Karpuzcu, Karabağçe, Turna, and Keş were examined in terms of form, typology, period, material, technique, ornament, language, stamp, and font type. Furthermore, their place in the Turkish tombstones, and the symbolic meaning and value of the stamps were determined by comparing them with similar ones in and outside the region.

Keywords: Gravestone, Brand, Epitaph, Tribe, Siverek, Ottoman.

GİRİŞ

Şanlıurfa iline bağlı Siverek, Şanlıurfa - Diyarbakır yol güzergâhı üzerinde bulunmaktadır. İlçe, batısında Adıyaman, kuzeyinde Gerger, Çermik, Çüngüş ilçeleri; doğusunda Diyarbakır, güney doğusunda kısa bir sınır ile Mardin ve Viranşehir; güneybatısında Şanlıurfa ve Hilvan ile komşudur. Karasal iklimin hâkim olduğu Siverek'te güneyde çöl, güneybatıda kısmen Akdeniz ikliminin etkisi görülmektedir. Siverek, sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu itibarıyla zaman içerisinde farklı devletlerin hâkimiyeti altında kalmıştır. Siverek çevresinde yapılan kazılarda bölgenin M.Ö. 5000'li yıllardan itibaren yerleşim gördüğü anlaşılmaktadır. Hurriler ve Mittaniler döneminde Siverek önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. MÖ. 1345'te Asurlular hâkimiyetinde olan Siverek kuzeye yapılacak seferler için askeri garnizon konumundadır ve bu nedenle merkezde bir kale inşa etmişlerdir. Daha sonra Akadlar, Urartular, Medler, Persler, Romalılar, Bizanslılar burada hâkim olmuştur. Siverek daha sonra Partlar, Romalılar ve Sasaniler arasında birçok defa el değiştirmiştir. Siverek'te bugün mevcut olan kaleyi Romalılar MS.349 yılında Asur kalıntıları üzerine yeniden inşa etmişlerdir. Hz. Ömer'in hilafeti zamanında 637 yılına Siverek Müslümanlar tarafından fethedilmiştir. Siverek iktidar ve hanedan değişiklikleriyle beraber 661'de Emeviler'e, 750'de ise Abbasiler'e bağlanmıştır. Siverek 1065'te Selçukluların hâkimiyeti altına girmiş, 1095'te Haçlılar kenti kuşatmıştır. Daha sonra Nureddin Zengi tarafından fethedilen bölge 1232 yılında Eyyübi Sultanı El-Kâmil Nasreddin tarafından ele geçirilmiştir. Sonrasında Siverek sırasıyla Artuklu, Moğol, Karakoyun, Timur ve Akkoyunluların hâkimiyetine girmiştir. Karakoyunlulardan günümüze Siverek'in birkaç km batısındaki Karakoyun adında bir köy kalmıştır. 1451 yılında Safevi hâkimiyetine giren Siverek 1517 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu dönemde Diyarbakır vilayetine bağlı bir kaza olan Siverek, 1926 yılında Şanlıurfa'ya bağlanarak ilçe konumuna getirilmiştir. Kanuni Sultan Süleyman'ın İrakeyn Seferleri sırasında; Sultan IV. Murat'ın ise Bağdat Seferi esnasında Siverek'te konakladığı kaynaklarda geçmektedir (ayrıntılı bilgi için bkz.; Işıltan, 1960, s. 2; Açınal, 1997, s. 6; Özçelik, 2001, s.23; Özgültekin-Demirbağ-Akbağ-Sun, 2003, s. 25-40; Ekinci, 2008, s. 7; Özağaçhanlı, 2010, s. 19-51; Değirmencioğlu, 2016, s. 18-68; Ökenek, 2019, s. 10- 27).

Katalog

Siverek ve köylerinde yaptığımız yüzey araştırması¹ sonucunda çok fazla mezar taşına rastlanmıştır. Bunlardan; Asri Mezarlık, Fettahlı Abdalağa Türbe Haziresi, Gülabi Bey Camii Haziresi, Gaziköy, Karpuzcu, Karabahçe, Turna, Keş, Karakeçi köylerinde incelen mezar taşlarından özellikle olan taşlar ile geleneği devam ettiren ancak üzerinde yazı veya damga bulunmayan Çermik Yolu Üzerindeki Mezarlık bu makalede ele alınmaktadır.

Asri Mezarlık

Siverek merkezdeki mezarlıkta farklı parselde ve sonradan mezarlığa getirildiği anlaşılan XIX. – XX. yüzyıla ait tarihi mezar taşları bulunmaktadır (Foto.1).

Foto: 1. Asri Mezarlık

Cevdî Bâşa Zâde Hacı Mustafa Efendi'nin Mezar Taşı

Kabir baş ve ayak şahideli, pehmelidir. Pehle sade formda olup baş şahidesi dikdörtgen gövdeli, fes başlıklı olarak sonlanmaktadır. Şahide ön yüzünde sivri kemer tepelikli pano içerisinde cetvellerle bölünmüş 8 satır içerisine kitabe metni hakkedilmiştir. Celî sülüs hat ile yazılan kitabe Arapça harflerle Osmanlı Türkçesi ile yazılmıştır. Serlevha bölümü üçgen alınlık içinde verilmiştir. Şahide arka yüzü sade olup yanlardan belirgin kaval silmelerle hareketlilik kazandırılmıştır. Şahide form olarak bölgedeki mezar taşları ile benzer karektere sahiptir.

Baş şahidesi üzerinde yer alan kitabe metninin bazı bölümlerinin aşınması sebebi ile eksik okumalar olmuştur. Okunabilen bölümden hareketle kabir sahibinin Siverek'in tanınmış büyüklerinden Cevdî Paşa oğlu Mustafa Efendi olduğu öğrenilmektedir. Ancak vefat tarihi okunamamıştır.

Ayak şahidesi dikdörtgen gövdeli ve sivri kemer tepelikle sonlanmaktadır. Genel olarak şahide arka yüzünde iki sıra silme bordür görülmektedir. Ön yüzde cetvellerle ayrılan satır içerisine celî

¹ Şanlıurfa İli ve İlçeleri Türk İslam Dönemi Yüzey Araştırması'na destek veren Kültür ve Turizm Bakanlığı'na, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Rektörlüğü'ne, Siverek Belediyesi'ne ve halkına, araştırma ekibime teşekkür ederim.

sülüs hat ile kitabe metni hakkedilmiştir. Ancak yüzeyde oluşan yoğun tahribat ve dökülme metnin okunmasına engel olmuştur.

Foto: 2-3. Cevdî Bâşa Zâde Hacı Mustafa Efendi'nin Mezar Taşı Baş-Ayak Şahidesi

Ölçüler:	Baş Şahidesi: Y:161 cm G:32 cm K:21 cm Ayak Şahidesi: Y:151 cm G:32 cm K:16 cm Sanduka: Y:30 cm G:54 cm U:180 cm
1- Fatiha	1- فاتحه
2- Siverek Eşrâfî Kirâmından	2- سيوه رك اشراف كرامندن
3- Cevdî Bâşa zâde Hacı	3- جودي باشا زاده حاجي
4- Mustafa Efendi'nin ... iden	4- مصطفى افنديك ميرر؟ ايدن
5- es-Seyyid?	5- ... السيد
6- İlâ ... İlâ Rahmetî	6- الى ... الى رحمت
7- fi tarihi Şevvalü'l-mükerrem	7- فى تاريخ شوال المكرم
8- sene ...	8- سنه ...
Kitabe Okunuşu:	Ayak Şahidesi Kitabe Metni:
1- Âh mine'l-mevt	1 - آه من اموت
2- -2

Ali Oğlu Halil Efendi'nin Mezar Taşı

Baş ve ayak şahideli, pehle üzerine oturan kabir sağlam durumdadır. Pehle üzerinde orta kısmında yer alan suluk bölümü haricinde tezyinat görülmez. Baş taşı dikdörtgen formda ve üçgen tepelikle sonlanmaktadır. Şahide ön yüzünde satır hâlinde, mahalli üslûpta celî sülûs hat ile hakkedilmiş kitabe metni yer almaktadır. Herhangi bir tezyini unsurun olmadığı mezar taşının Cumhuriyet dönemi örneği olmasına karşın kitabe dilinin Arapça harflerle Osmanlı Türkçesi kullanılarak yazılması bölgede mezar taşı geleneğinin devam ettiğini göstermektedir.

Baş şahidesinde yer alan kitabe metni içeriğinden kabir sahibinin Ali oğlu Halil Efendi olduğu ve 1349 / 1930-31 tarihinde vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Ayak şahidesi baş ile benzer forma sahip olup sade bırakılmıştır.

Foto: 4-5. Ali Oğlu Halil Efendi'nin Mezar Taşı Baş ve Ayak Şahidesi

Ölçüler:	Baş Şahidesi: Y:80 cm G:28 cm K:14 cm Ayak Şahidesi: Y:96 cm G:28 cm K:14 cm Sanduka: Y:24 cm G:46 cm U:148 cm
1- Fatiha	1- فاتحه
2- Mahmud Kahraman?	2- محمود قحرامن
3- Ali oğlu	3- علی اوغلی
4- Halil Efendi?	4- خليل افن..
5- sene 1349	5- سنه 1349

Eyyüb Göllü'nün Mezar Taşı

Kabir baş ve ayak şahideli, sandukalıdır. Sandukanın üzerinde orta bölüme açılmış suluk bulunur. Dikdörtgen formdaki sandukanın yan yüzeyleri iki sıra palmet dizisi ile bezenmiştir. Ayrıca sanduka kaide ve üst pehleye geçişlerde kaval silmelerle yüzey hareketlendirilmiştir.

Baş şahidesi dikdörtgen formda, fes başlıkla sonlanan genel bir görünüme sahiptir. Fes başlığın arka kısmında püskül motifi yer almaktadır. Şahide apolet tasvirli mezar taşlarındandır. Boyun kısmında ve yanlarda üzeri silik arma motifi görülmektedir. Kitabe metninin yer aldığı pano üst kısmı sivri kemer tepelikle sonlanmakta, tepelik ucu yaprak motifi ile nihayetlenmektedir. Ön yüzünde iki farklı yazı türü ile hakkedilmiş kitabe metni mevcuttur. Üstte cetvellerle ayrılmış 6 sıra halinde celî sülüs hatlı Arapça harflerle ve Osmanlı Türkçesi ile kitabenin ilk bölüm, altta yine cetvellerle ayrılmış 3 satır halinde günümüz alfabesiyle ikinci bölüm hakkedilmiştir.

Baş şahidesi kitabe metninden kabir sahibinin Eyyüp Göllü olduğunu ve 1315 / 1899 yılında doğduğunu, 1381/1965 yılında vefat ettiğini öğrenmekteyiz.

Ayak şahidesi baş ile benzer formda olup sivri kemer tepelikle sonlanmaktadır. Şahide yanlardan iki sıra silme ile sınırlandırılmış, arka yüzeyi ise kavisli olarak sade bırakılmıştır. Ön yüzeyde cetvellerle ayrılan 11 satır içerisine Arapça harflerle celî sülüs hatlı kitabe metni hakkedilmiştir.

Ayak şahidesinde yer alan kitabe içeriğinde kabirde yatan için Allah'tan, Kur'an, Hz. Peygamber ve Hulefâi Râşidîn hürmetine mağfiret talebi yer almaktadır.

Foto: 6-7. Eyyüb Göllü'nün Mezar Taşı Baş ve Ayak Şahidesi

Ölçüler:

Baş Şahidesi: Y:152 cm G:30 cm K:19 cm

Ayak Şahidesi: Y:150 cm G:30 cm K:18 cm

Sanduka: Y:76 cm G:60 cm U:192 cm

1- El-Fatiha	1- الفاتحة
2- Hâza kabr el-merhum	2- هذا قبر المرحوم
3- Sahibü'l-hayr ve fakîr-	3- صاحب الخير و فقير
4- lere yardım	4- لرة ياردم سورةرحب؟
5- oğlu Eyyüb Göllü 1315	5- اوغلى ايوب كولى 1315
6- Vefâtı sene 1381 Receb	6- وفاتى سنه 1381 رجب
Kitabe Okunuşu:	Ayak Şahidesi Kitabe Metni:
1-Âh mine'l-mevt	1- آه من اموت
2- Yâ Rabb hürmet-i Kur'ân	2- يا رب امان حرمت قران
3- İçün olsun	3- ايچون السون
4- Fahr dû cihan ya'nî	4- فخر دو جهان يعنى
5- O Sultan için olsun	5- او سلطان ايچون اوسون
6- Ebu Bekir ve Ömer Hazreti Osman	6- ابو بكر و عمر حضرت عثمان
7- İçün olsun	7- ايچون السون
8- Vasiyy en-Nebî eş-Şahı merdân?	8- وصى النبى الشه مردان؟
9- İçün olsun	9- ايچون السون
10- Ya ... Şah Şahaneleri	10- يا ... شاه شاهانلرى
11- İçün olsun	11- ايچون السون

Çermik Yolu Üzerinde Mezarlık

Mevlana Celaleddin Rumi Bulvarı, Çermik yolu üzerindeki mezarlıkta onlarca mezar taşı bulunmaktadır (Foto: 8). Bir kısmı baş, bir kısmı baş ve ayak şahideli, bir kısmı da baş, ayak şahideli ve sandukalı olup malzemesi bazalt taştır. Üzerlerinde herhangi bir tarih-yazı bulunmamaktadır. Ancak üzerinde yazı ve damga olmayan bu mezarlar asırlardır devam eden geleneğin Siverek'teki temsilcileridir.

Foto: 8. Çermik Yolu Üzerinde Mezarlık

Fettahlı Abdalağa Türbe Haziresi

Fettahlı Abdalağa Türbe Haziresi etrafı zaman içerisinde geniş bir mezarlığa dönüşmüştür ve bu mezarlık içerisinde farklı ebatlarda mezar taşları bulunmaktadır (Foto: 9). Bir kısmı yazılı olan bu mezar taşlarının büyük bir bölümünün yöredeki bazalt taştan yazı ve süsleme olmadan dikildiği anlaşılmaktadır.

Foto: 9. Fettahlı Abdalağa Türbe Haziresi

Hacı Yusuf Ağa'nın Mezar Taşı

Kabir baş ve ayak şahideli, sandukalıdır. Sanduka bir kaide üzerinde basit formda simgesel olarak yerleştirilmiştir. Sade formdaki sanduka sonradan onarım görmüştür. Baş şahidesi dikdörtgen gövdeli olup başlık kısmı kırık vaziyettedir. Şahide ön yüzünde celi sülüs hat ile 4 satır halinde mahalli üslûpta hakkedilmiş kitabe metni bulunmaktadır.

Baş şahidesi üzerinde yer alan metinde kabrin Hacı Yusuf Ağa'ya ait olduğu ve 1300 /1882-83 tarihinde vefat ettiği belirtilmektedir.

Ayak şahidesi dikdörtgen gövdeli ve yuvarlak kemer tepelikle sonlanan bir forma sahiptir. Oldukça sade tutulan şahide üzerinde kitabe mevcut değildir.

Foto: 10-11. Hacı Yusuf Ağa'nın Mezar Taşı Genel Görünümü ve Baş Şahidesi

Ölçüler:	Baş Şahidesi: Y:78 cm G:24 cm K:16 cm Ayak Şahidesi: Y:101 cm G:22 cm K:14 cm Sanduka: Y:26 cm G:44 cm U:152 cm
1- Ruhi Fettah ...	1- روحى فتاح ...
2- Meskeni firdevs ola	2- مسكنى فردوس اولاً
3- Hacı Yusuf Ağa'nın	3- حاجى يوسف اغنك
4- Sene 1300	4- سنه 1300

Gülabi Bey Camii Haziresi

Siverek merkez Hamidiye Mahallesiinde yer alan cami, Osmanlı döneminde inşa edilmiş olup doğu ve kuzeybatısındaki hazirede Osmanlı dönemine tarihlenen toplam 21 mezar bulunmaktadır (Foto: 12-13).

Foto: 12. Gülabi Bey Camii Haziresi Doğu Bölümü

Foto: 13. Gülabi Bey Camii Haziresi Kuzeybatı Bölümü

Monla Şeyh Efendi'nin Mezar Taşı

Kabir pehleli, baş ve ayak şahidelidir. Pehle kaide üzerinde dikdörtgen biçiminde bir düzenlemeye sahip olup orta bölümünde suluk yer almaktadır.

Baş şahidesi oval formda ve oldukça sadedir. Ön yüzde cetvellerle ayrılan 7 satır içerisine oymakabartma tekniğinde ve mahalli üslûpta, celî ta'lik hat ile kitabe metni hakkedilmiştir. Şahide form itibarı ile İstanbul başta olmak üzere Batı Anadolu'da görülen mezar taşları ile benzerlik gösteren ancak malzeme olarak bölgede sık kullanılan siyah bazalt taşından imâl edilmiştir.

Şahide ön yüzünde yer alan kitabe içeriğinde kabir sahibinin ulemâdan yani ilmiye sınıfından saygın biri olduğu okunmaktadır. Ayrıca son satırın betona gömülü olması Monla Şeyh Efendi'nin vefat tarihinin okunmasına mâni olmuştur.

Ayak şahidesi de baş şahidesi gibi oval formda ve sadedir. Ön yüzde yer alan kitabe cetvellerle ayrılan 7 satır içerisine celî sülûs hat ile kitabe metni hakkedilmiştir. Burada da şahidenin alt kısmı betona gömülü olduğundan kitabe metninin son satırı okunamamıştır.

Ayak şahidesi üzerinde yer alan kitabe içeriğinde yine Monla Şeyh Efendi'nin ilmiye sınıfından olmasına vurgu yapan ifadeler ve onu meth eden kelimelere yer verilmiştir. Tarihi okunamayan bu mezar taşını form ve yazı özelliklerinden hareketle XVII-XVIII. yüzyıla tarihlemek mümkündür.

Foto: 14-15. Monla Şeyh Efendi'nin Mezar Taşı Baş ve Ayak Şahidesi

Ölçüler:	Baş Şahidesi: Y:87 cm G:54 cm K:16 cm Ayak Şahidesi: Y:87 cm G:58 cm K:17 cm Sanduka: Y:42 cm G:57 cm U:176 cm
1- Fatıha	1- فاتحه
2- Hâzâ kabr el-merhum el-mağfûr	2- هذا قبر الرحم المغفور

3- Ulemâ-i benâmin ve fuzalâ-i	3- علمائ بنامن و فضلائ
4- Kirâmdan Monla Şeyh Efendi	4- كرامدن منلا شيخ افندي
5- Teveffi ilâ Rahmetullâh	5- توفي ال رحمة الله
6- Kad intikâle min dârü'l-fenâ	6- قد انتقل من دارابقا
7- 25-4- ...	7- 25-4- ...
Kitabe Okunuşu:	Ayak Şahidesi Kitabe Metni:
1- Âh mine'l-mevt	1- آه من الموت
2- Eyledi rihlet fenadan Monla Şeyh Efendi	2- ايلدى رحلت فنادن منلا شيخ افندي
3- İlmi fikh ile ... ve fende? yoktu mânendi	3- علم فقه ايله اخوفنده? يوقدى مانندي
4- Ahkâm-ı şer'i hâl etmeden? olurdu	4- احكام شرعى حل ايتmeden اولردى ...
5- Nice dâhiler bilir olmak da idi ...	5- نيجه داهيلر بيلر اولمقده ايدى فينياب?
6- Sana havz'ı ... eylesin mutlu? Mezar	6- سكا حوض بيعت? ايله سين موطلو مزار
7- Bizlere ...	7- بزلره ...

Karpuzcu Köyü Mezarlığı

Halk arasında Mıseb olarak da bilinen köyün girişinde yer alan mezarlığın içerisinde yörede sevilen Şeyh Abdüllatif Baba'ya ait baş-ayak şahideli ve sandukadan oluşan mezar, tarihi özelliklere sahip olup Osmanlı dönemi özellikleri göstermektedir (Foto: 16).

Foto: 16. Karpuzcu Köyü Mezarlığı

Şeyh Abdullatif Baba'nın Mezar Taşı

Kabir sandukalı, baş ve ayak şahidelidir. Özgün hâlinde olmayan kabrin yakın dönemde onarım gördüğü anlaşılmaktadır. Sanduka alışıl gelmiş yükseklikten daha fazladır.

Baş şahidesi alt bölümden başlığa doğru genişleyen dikdörtgen gövdeli ve sarık başlıkla sonlanan bir formdadır. Şahide ön yüzünde 4 satır halinde mahalli üslûpta celî sülûs hat ile kitabe metni hakkedilmiştir. Kitabe metninde tarih ifadesi bulunmayan bu mezar taşını form ve yazı özelliklerinden hareketle XVIII-XIX yüzyıla tarihlenmek mümkündür.

Ayak şahidesi dikdörtgen gövdeli ve üç dilimli kemer formunda tepelikle sonlanmaktadır. Şahide üzerinde kitabe ya da tezyinat görülmez.

Foto: 17-18. Şeyh Abdunazif Baba'nın Mezarı ve Baş Şahidesi

Ölçüler:	Baş Şahidesi: Y:87 cm G:59 cm K:26 cm Ayak Şahidesi: Y:75 cm G:56 cm K:28 cm Sanduka: Y:137 cm (kaide dahil) G:80 cm U:2.20 cm
1- el-Fatiha	1- الفاتحه
2- Kabir sahibi Ali Şeyh ...	2- قبر صاحبه على شيخ ...
3- Şeyh Abdullatif Babanın	3- شيخ عبدالطيف بابانك
4- Türbesidir	4- تربه سيدر

Karabahçe Köyü Mezarlığı

Karabahçe Mahallesi mezarlık içerisinde etrafı duvarla çevrili alanda tarihi değere haiz mezarlar vardır. Bu mezar taşlarının bir kısmı baş-ayak şahideli ve sandukalı olup üzerlerinde yazılar bulunmaktadır (Foto: 19).

Foto: 19. Karabahçe Köyü Mezarlığı

Şeyh el-Hâc ...'nın Mezar Taşı

Kabir pehle üzerine baş ve ayak şahideleridir. Baş şahidesi dikdörtgen gövdeli, fes başlıklı formdadır. Şahide üzerinde kitabe metni haricinde hareketlilik görülmez. Ön yüzde cetvellerle ayrılmış 7 satır içerisinde celî sülüs hat ile hakkedilmiş kitabe metni yer almaktadır. Ancak şahide üzerindeki aşınmanın verdiği olumsuzluk sebebi ile bütün halinde okunamamıştır.

Kitabe metninin okunabilen bölümlerinden hareketle meftanın 1342 /1923-24 tarihinde vefat ettiği anlaşılmaktadır.

Kabrin ayak şahidesinin büyük oranda kırık olması form özellikleri yönünden değerlendirmemize imkân vermemektedir.

Foto: 20-21. Şeyh el-Hâc ...'nın Mezar Taşı Genel Görünümü ve Baş Taşı

Ölçüler:	Baş Şahidesi: Y:76 cm G:24 cm K:11 cm Ayak Şahidesi: Y:57cm G:19 cm K:10 cm Sanduka: Y:29 cm G:50 cm U:176 cm
1- el-Fatiha	1- الفاتحه
2- Hazâ merkâd Mehmed	2- هذا مرقد محمد
3- .. Şeyh ..el-Hâc	3- .. شيخ .. الحاج
4- ...	4- ...
7- Sene 1342	7- سنة 1342

Mehmed ... Hacı Şeyh ...'nın Mezar Taşı

Kabir pehle üzerine baş ve ayak şahidelidir. Baş şahidesi dikdörtgen gövdeli, fes başlıklı formdadır. Şahide üzerinde kitabe metni haricinde hareketlilik görülmez. Ön yüzde cetvellerle ayrılmış 7 satır içerisine celî sülûs hat ile kitabe metni hakkedilmiştir. Kabir aynı mezarlıkta aynı hizada bulunan diğer kabrin sahibi ile aynı aileye mensuptur. Bu bilgiye kitabe içeriğinden ulaşılmaktadır. Ancak şahide üzerindeki aşınmanın verdiği olumsuzluk sebebi ile kitabe metni bütün halinde okunamamıştır.

Kitabe metninin okunabilen bölümlerinden meftanın kimlik bilgisini ve 1342 /1923-24 tarihinde vefat ettiğini öğrenmekteyiz.

Foto: 22-23. Mehmed ... Hacı Şeyh ...'nın Mezar Taşı Genel Görünümü ve Baş Taşı

Ölçüler:	Baş Şahidesi: Y:84 cm G:26 cm K:10 cm Ayak Şahidesi: Y:30 cm G:18 cm K:14 cm Sanduka: Y:8 cm G:60 cm U:152 cm
1- el-Fatiha	1- الفاتحه
2- ... merkâd Mehmed	2- ... مرقد محمد
3- el-Hâc	3- ... الحاج
4- Şeyh	4- شيخ ...
5- ...	5- ...
7- Sene 1342	7- سنه 1342

Ahmed Kadir Efendi ... el-Hâc ...'nın Mezar Taşı

Kabir pehle üzerine baş ve ayak şahidelidir. Pehle orta bölümünde çiçek tasvirli suluk yer almaktadır. Baş şahidesi dikdörtgen formda dilimli sivri kemer tepeliklidir. Bu formu itibari ile Beylikler dönemi (XIV-XV. yüzyıl) mezar taşı örneklerini anımsatmaktadır. Sade bir görünüme sahip mezar taşının ön yüzünde 8 satır halinde mahalli üslûpta celî sülûs hat ile hakkedilmiş kitabe metni yer almaktadır. Mezar taşı tarihinin yakın döneme ait olmasına rağmen form ve yazı özellikleri bakımından bölgedeki erken dönem mezar taşı geleneğinin devam ettiği görülmektedir.

Şahide üzerinde oluşan aşınma metnin bütün halinde okunmasına engel olmuştur. Okunabilen bölümlerinden kabir sahibinin ismi ve vefat ettiği yıl 1355 / 1936 tarihi anlaşılmaktadır.

Ayak şahidesi dikdörtgen gövdeli, üç dilimli sivri kemer tepelikle sonlanmaktadır. Sade bir görünüme sahip şahidenin arka yüzünde, alt kısmında tek sıra merkezde çiçek motifi iki yanda dalların yer aldığı bitkisel tezeyinat bulunmaktadır.

Foto: 24-25. Ahmed Kadir Efendi ... el-Hâc ...'nın Mezar Taşı Genel Görünümü ve Baş Taşı

Ölçüler:	Baş Şahidesi: Y:110 cm G:26 cm K:12 cm Ayak Şahidesi: Y:87 cm G:24 cm K:11 cm Sanduka: Y:7 cm G:48 cm U:152 cm
1- Hüve'l-Bâki	1- هو الباقي
2- Hazâ merkâd el-merhûm	2- هذا مرقد المرحوم
3- Ahmed Kadir Efendi	3- احمد قدير افندي
4- el-Hâc	4- ... الحاج
5-	5- ...
6- es-sultan	6- ... السلطان
7-	7- ...
8- Ruhuna Fatiha sene 1355	8- روحنه فاتحه سنه 1355

Hacı Şeyh Seyyid Efendi'nin Mezar Taşı

Kabir pehleli, baş ve ayak şahidelidir. Baş şahidesi dikdörtgen gövdeli ve sikke başlıklı formdadır. Şahide genel itibari ile sade olup ön yüzde kitabe metni yer almaktadır. Kitabe cetvellerle ayrılan 10 satır içerisine oyma-kabartma tekniğinde celî sülüs hat ile hakkedilmiştir. Şahide üzerinde oluşan aşınma nedeniyle kitabe metninin okunması güçleşmiş, bazı kısımlar okunamamıştır.

Şahide ön yüzünde yer alan kitabe metninden kabir sahibinin Hacı Şeyh Seyyid Efendi olduğu ve 1280/1863-64 tarihinde doğduğu, 1371 Recep / 1951 Nisan ayında vefat ettiği öğrenilmektedir.

Ayak şahidesi dikdörtgen gövdeli ve sivri kemer tepelikli olarak sonlanmaktadır. Genel itibari ile sade bir görünüme sahip şahide ön yüzünde 11 satırlık kitabe metni yer almaktadır. Cetvellerle ayrılmış satırlar içerisine celî sülüs hat ile hakkedilen kitabe üzerinde oluşan yoğun tahribattan dolayı okunamamıştır.

Foto: 26-27. Hacı Şeyh Seyyid Efendi'nin Mezar Taşı Baş ve Ayak Şahidesi

Ölçüler:	Baş Şahidesi: Y:180 cm G:34 cm K:16 cm Ayak Şahidesi: Y:177 cm G:34 cm K:12 cm Sanduka: Y:42 cm G:80 cm U:2.10 cm
1- el-Fatiha	1- الفاتحة
2- Hâza kabr el-merhûm ve'l-mağfûr	2- هذا قبر المرحوم والمغفور
3- Abbas evladından	3- ... عباس اولادندن
4- Mahmud	4- ... محمود ...

5- Hafidi Şeyh Fethullah	5- حفیدی شیخ فتح الله
6- Efendi mahdumu el-Hâc	6- افندی محدومی الحاج
7- Şeyh Seyyid Efendi teveffa	7- شیخ سید افندی توفی
8- İlä Rahmetillâhi teala	8- الی رحمته الله تعالی
9- fi şehr-i Recebü'l-asâm	9- فی شهر رجب الاصم
10- ... 1280 1370 ...	10- 1380 ... 1280 ...
Kitabe Okunuşu:	Ayak Şahidesi Kitabe Metni:
1- Âh mine'l-mevt	1- آه من الموت
2- ...	2- ...

Gaziköy Mezarlığı

Gazi köy mahallesinde, höyük üzerinde bulunan, etrafı duvarla çevrili, içerisinde tarihi mezarın ve dilek ağacının bulunduğu mezarlık içerisinde baş ayak şahidesi ve sandukadan oluşan iki mezar taşı bulunmaktadır (Foto: 28-29).

Foto: 28-29. Gaziköy Mezarlığı Genel Görünümü

Seyyid ...'nın Mezar Taşı

Kabir pehleli, baş ve ayak şahidelidir. Pehle üç kademeli aşağıdan yukarı daralan üç ayrı pehleden oluşmaktadır. Pehle üzerinde orta kısımda suluk ve yan kısımlarında kısmen günümüze ulaşmış palmet dizisi yer almaktadır. Baş şahidesi bölgede sık görülen mezar taşı biçimindedir. Dikdörtgen gövdeli, fes başlıklı formdadır. Şahide ön yüzünde basit tarzda cetvellerle ayrılmış 6 satır içerisine kazıma tekniği ve celi sülüs hat ile yazılmış kitabe metni bulunmaktadır. Kitabe metninin üzerinde yine kazıma tekniğiyle ay yıldız motifi işlenmiştir.

Kitabenin Arapça harflerle ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmasına karşın vefat tarihi Latince rakamlarla verilmiştir. Bu durum geleneksel mezar taşı uygulamasının devam ettiğini bunun yanı sıra harf inkılabı ile yaşanan değişimin de izlerine işaret etmektedir.

Ayak taşı dikdörtgen formda, sivri kemer tepelikle sonlanmaktadır. Şahide üzerinde herhangi bir hareketlilik olmayıp, sade tutulmuştur.

Foto: 30-31. Seyyid ...'nın Mezar Taşı ve Baş Şahidesi

Ölçüler:	Baş Şahidesi: Y:134 cm G:29 cm K:16 cm Ayak Şahidesi: Y:134 cm G:29 cm K:16 cm Sanduka: Y:66 cm G:77 cm U:2.20 cm
1- el-Fatiha	1- الفاتحه
2- Merhum	2- مرحوم
3- Seyyid ...	3- سيد ...
4- Ölüm	4- الوفا
5- Tarihi	5- تاريخ
6-1922	6- 1922
7- Doğum tarihi 1862	7- دغ م تاريخ 1862

Şeyh Ahmed'in Mezar Taşı

Kabir pehleli, baş ve ayak şahidelidir. Pehle üç kademeli olup aşağıdan yukarı daralan üç ayrı pehleden oluşmaktadır. Pehlenin üzerinde, orta kısımda suluk yer almaktadır. Baş şahidesi bölgede sık görülen mezar taşı biçimindedir. Dikdörtgen gövdeli, fes başlıklı formdadır. Şahide ön yüzünde basit tarzda cetvellerle ayrılmış 6 satır içerisine kazıma tekniği ve celi sülüs hat ile kitabe metni hakkedilmiştir. Metnin tarih bölümleri Latince rakamlarla belirtilmiştir. Kitabe metninin üzerinde başlık kısmına geçişte palmet motif vardır.

Kitabe metni Arapça harflerle ve Osmanlı Türkçesi ile yazılmış olmasına karşın mezar taşının dikildiği tarih yakın dönem olması bölgede geleneksel mezar taşı uygulamasının o dönem için devam ettiğini göstermektedir.

Ayak taşı dikdörtgen formda, sivri kemer tepelikli sonlanmaktadır. Şahide üzerinde kitabe yahut tezyini unsur mevcut değildir.

Foto: 32-33. Şeyh Ahmed'in Mezar Taşı Genel Görünümü ve Baş Şahidesi

Ölçüler:	Baş Şahidesi: Y:146 cm G:32 cm K:22 cm Ayak Şahidesi: Y:138 cm G:30 cm K:21 cm Sanduka: Y:84 cm G:60 cm U:2.10 cm
1- el-Fatiha	1- الفاتحه
2- Merhum	2- مرحوم
3- Şeyh Ahmed	3- شيخ احمد
4- Tarihi doğum 1915	4- تاريخ دغم 1910
5- Tarihi vefatı ...	5- تاريخ وفات ..
6- 1978	6- 1978- 6

Karakeçili (Mızar) Köyü Mahmut Karakeçi Evi Bahçesi

Siverek'in güneyinde Karacadağ eteklerinde, Viranşehir'e yakın olan köyde Mahmut Karakeçi Evi'nin bahçesi vardır ve burası açık hava müzesi gibidir. Farklı yerlerden getirilerek toplanmış eserler arasında mezar taşları, işlik, kuyu ağzı, havan, öğütme taşı, sütun, kağını tekerleği ve pek çok mimari plastik ile etnografik malzeme bulunmaktadır (Foto: 34).

Foto: 34. Karakeçili (Mızar) Köyü Mahmut Karakeçi Evi Bahçesi

Merhum ... Aişe'nin Mezar Taşı

Dikdörtgen formdaki taşın iki yüzeyinde de kitabe mevcuttur. Ön yüzü olarak düşündüğümüz yüzeyde kazıma tekniği ile oluşturulmuş 4 satır halinde erken dönem yazı özelliği gösteren celi sülüs hat ile hakkedilmiş, arka yüzünde ise yine kazıma tekniği ile hakkedilmiş 4 satır kitabe yer almaktadır.

Taşın bir bölümü kırık olup mevcut kısmında yer alan kitabe içeriğinden “Şehidan şehid” ve “el-Merhum” ifadeleri geçmektedir. Ayrıca “Şehidan şehid” ifadesi erken dönemde kullanılan betimlemelerdir ve bu sebeple mezar taşı XII-XIV. yüzyıla (Selçuklu-Beylikler?) ait olmalıdır.

Kitabe içeriğinde tarih kısmında kullanılan “fî şehri Ramazan el-muazzâm” ifadesi taşın erken döneme ait olabileceğini güçlendirmektedir. Ayrıca bu yüzeyde “Aişe” isminin yer alması meftânın bir hanımefendi olduğuna işaret etmektedir.

Foto: 35-36. Merhum ... Aişe'nin Mezar Taşı Ön ve Arka Yüzü

Kitabe Okunuşu:	Mezar Taşı Ön Yüz Kitabe Metni:
- Şehidan şehid	- شهيدا شهيد
- es-Sa'îd ...	- السعيد ...
- el-Merhum el-merhum	- امرحوم المرحوم
- ... Aişe	- ... عائشه
Kitabe Okunuşu:	Mezar Taşı Arka Yüz Kitabe Metni:
- fî şehri Ramazan	- فى شهر رمضان
- el-muazzâm Aişe	- المعظام عائشه
- el-Gıfâri tarih	- الغفاري تاريخ
- ... Lillâh	- .. ر الله

Turna Köyü Damgalı Mezar Taşları

Şanlıurfa ve çevresinde erken dönemden itibaren sürekli yerleşim görülmektedir. Siverek'in özellikle Turna Keş ve Karakeçi köylerinde Selçuklu, Beylikler, Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde aralıksız yerleşimin izlerini görmek mümkündür. Köy mezarlığı da bu anlamda önemlidir. Mezarlık içerisinde tespit edilen "Damgalı" mezar taşları köyün tarihi geçmişi hakkında belge niteliğindedir. Turna köyünde rastlanan mezar taşlarının bir kısmında baş ve ayak şahidelerinin ortası delik yuvarlak taş olup üzeri bezemesiz sadedir (Foto:37-38).

Foto: 37. Turna Köyü Mezarlığı

Foto: 38. Karakeçi Köyü – Mahmut Karakeçi Evi Bahçesi

Turna Köyü 1 No.lu Mezar Taşı

Kabir, baş şahideli üzeri bölgede sık görülen volkanik taşlarla kaplı sade bir görünümündedir. Genel hatları belirgin olan kabrin ayak taşı mevcut değildir. Şahide dikdörtgen formda kaba yontu taş malzemedendir. Şahide üst kısmında suluk olarak işlev gören bir oluk görülürken bunun dışında kitabe veya tezyini öge mevcut değildir. Ancak ön yüzde yer alan ve damga olduğunu düşündüğümüz semboller bulunmaktadır. Yüze kazıma tekniği ile işlenen sembolün Türk boyları veya bölgede yaşayan yerel aşiretlere ait olması muhtemeldir (Foto: 39-40).

Foto: 39-40 Turna Köyü 1 No.lu Mezar Taşı Baş Şahidesi

Turna Köyü 2 No.lu Mezar Taşı

Kabir pehleli, baş ve ayak şahidelidir. Pehle bölümü üç sıra kademeli aşağıdan yukarı daralan formdadır. Üzerinde suluk olarak kullanılan oyuk yer almaktadır. Baş taşı dikdörtgen gövdeli, üçgen alınlıklı tepelikle sonlanmaktadır. Şahide üzerinde yazılı kitabe yahut süsleme yoktur. Şahide arka yüzünde ise kazıma tekniği ile işlenen semboller mevcuttur.

Kabir ayak şahidesi dikdörtgen formda yuvarlak kemer tepelikle sonlanmaktadır. Şahide üzerinde yazıt veya süsleme ögesi bulunmamaktadır (Foto: 41-42).

Foto: 41-42. Turna Köyü 2 No.lu Mezar Taşı Baş Şahidesi

Keş Köyü 1 No.lu Mezar Taşı

Keş Köyü Mezarlığı içinde bazalt taştan yapılmış baş şahideli mezar taşı bulunmaktadır. Bu mezar taşının ön yüzünde kazıma tekniğiyle yapılmış dörtgen içindeki daire, dairenin altında V harfinden oluşan damga yer almaktadır.

Foto: 43. Keş Köyü 1 No.lu Mezar Taşı Baş Şahidesi

DEĞERLENDİRME

Siverek merkez ve köylerini kapsayan araştırmamızda ilçeden günümüze ulaşmış tarihi mezar taşları incelenmiştir. Siverek genelinde yapılan çalışmada görülmüştür ki tarihi öneme sahip mezar taşlarının az bir kısmı günümüze gelebilmiştir. Bu kapsamda mezar taşları içerisinde kitabeli olanlar ve sanat tarihi açısından önem teşkil eden 36 mezar taşı değerlendirilmiş, bunlardan 13'üne ve bir mezarlığa katalogta yer verilmiştir. Mezar taşlarının dağılımına baktığımızda büyük kısmının ilçe merkezinde yer aldığı görülmektedir. Bu mezar taşlarından 15'inin üzerinde kitabe bulunmaktadır. Ancak 2 mezar taşının yüzeyinde oluşan tahribat kitabelerin okunmasına engel olmuştur. Kataloğa dâhil edilenler; Asri Mezarlıktan 3, Fettahlı Abdalağa Türbe Haziresinden 1, Gülabi Bey Camii Haziresinden 1, Karpuzcu Köyü Mezarlığından 1, Karabahçe Köyü Mezarlığından 4, Gazi Köy Mezarlığından 2, Karakeçi Köyünde Mahmut Karakeçi Evi Bahçesinden 1 olmak üzere 13 mezar taşı ve Turna, Keş, Karakeçi köylerinde rastlanan damgalı mezar taşları ile Çermik yolu üzerindeki mezarlıktır.

Çermik yolu kenarındaki mezarlıkta üzerlerinde herhangi bir tarih-yazı olmayan taşlar vardır (Foto:8). Bu mezar taşlarının benzerlerini hem Orta Asya'da hem de Anadolu'da, Selçukludan günümüze kadarki dönemlerde görmek mümkündür. Burada da yörede kullanılan malzemeden onlarca taş bulunmaktadır. Konya Musalla Mezarlığı, Ilgın Ulu Mezarlık (Boran-Mutlu-Aykaç-Yaşar, 2019, s.16) bu mezarlık ile aynı özelliklerdedir (Foto.44).

Mezar taşları; kitabe okumaları, tipolojik tanımlamalar ve dönemsel özellikler açısından değerlendirilmiştir. Arazi çalışmasında mezar taşlarının 36'sını bir bütün halinde incelediğimizde mezar tipolojileri, başlık türleri, cinsiyet, yazı çeşidi, dönemleri ve malzemeleri gibi özellikler tespit edilmiştir. Mezar tipolojilerine göre; baş ve ayak şahideli sandukalılar 4, baş ve ayak sandukalı pehlililer 27, baş ve ayak şahidesi toprağa gömülü 14 ve yerinden sökülmüş durumda 1 örnek vardır. Başlık türlerine göre yaptığımız dağılımda ise fes başlık 10, sarık başlık 1, sikke başlık 1, kâtibî kavuk 1, sivri kemer tepelik 6, yuvarlak kemer tepelikli 5, düz formlu 18 ve kırık durumda 4 mezar taşı bulunmaktadır. İncelemede bulunduğumuz mezar taşlarının içerisinde

kitabesi okunabilenler arasında 12 erkek ve 1 bayan mezar taşı mevcuttur. Mezar taşlarının büyük kısmı bezemesiz, sade olup 2 mezar taşında bitkisel süsleme görülmektedir.

Kataloğa dâhil ettiğimiz mezar taşlarına baktığımızda kullanılan dilin Arap alfabesi ile Osmanlı Türkçesi kullanılarak yazıldığı görülmektedir. Bunun yanı sıra yakın döneme ait ilçe merkezinde Asrî Mezarlıkta 2, Gaziköy’de 2 ve Karabahçe Köyünde bulunan 4 mezar taşının Cumhuriyet sonrası döneme ait olmasına karşılık geleneksel mezar taşı kültürünü devam ettirdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca mezar taşı örneklerinden 1’i XIII-XIV. yüzyıla (Selçuklu-Beylikler? dönemi), 4’ü XVII-XIX. yüzyıla (Osmanlı dönemi), geriye kalan 8’i ise XX. yüzyıla (Cumhuriyet dönemi) tarihlenmektedir. İncelenen mezar taşları içerisinde en erken tarihli olanı Merhum ... Aişe’nin mezar taşı (Foto: 35-36) olup en geç tarihli ise Şeyh Ahmed’in mezar taşıdır (Foto: 32-33).

Kitabe içerikleri yönünden kimlik tanımlaması, dua ya da iltica temennileri yer almaktadır. Metinlerde serlevha olarak “Fatıha, el-Fatıha, Hüve’l-bâki, Âh mine’l-mevt” ifadeleri kullanılmaktadır.

Siverek ilçe merkezinde ve köylerinde bulunan mezar taşları genel formları itibari ile başta Şanlıurfa ve Anadolu’nun farklı bölgelerinde yer alan mezar taşları ve geniş çapta Suriye’de bulunan mezar taşları ile benzerlik göstermektedir. Bu kapsamda yapılan araştırmada Şanlıurfa merkez ve Suriye’den aynı tipolojide birçok örnek tespit edilmiştir (Foto:45-46). Bu örneklerin bazıları şunlardır; Şanlıurfa Bediüzzaman mezarlığında Hüseyin Vasfi Paşa’nın mezar taşı ile Muhammed Ali Efendi’nin mezar taşı (Karakaş, 2012, s.45, 47), aynı mezarlıkta Kürkçüzâde Osman Remzi’nin mezar taşı (Çal, 2010, s.2024), Şanlıurfa Hekim Dede Camii Haziresi 20 numaralı mezar taşı (Güler - Güler, 2017, s.514.), Şanlıurfa Ulu Camii Haziresi’nde yer alan 3, 49 ve 50 no.lu mezar taşları (Güler, 2019, s.185) ve Halep Mevlevihane Haziresi’ndeki mezar taşlarından Ahmed bin İbrahim Paşa Zade, Muhammed Yasin Sefer Zade Tevfik, Fatma Hanım’ın mezar taşları (Boran, 2018, s.142-145) kataloğumuzda yer alan Cevdî Bâşa zâde Hacı Mustafa Efendi, Eyyüb Küllü, Seyyid ...’nın, Şeyh Ahmed’in mezar taşları ile benzer tipolojidedir.

Katalogda yer alan Hacı Yusuf Ağa’nın mezar taşı Şanlıurfa Hekimde Dede Camii Haziresi’nde yer alan 12 numaralı mezar taşı (Güler - Güler, 2017, s.514) ile benzer formdadır. Şeyh el-Hâc ... ve Mehmed ... Hacı Şeyh ...’nın mezar taşı ile Erzurum Esat Paşa Camii Haziresi’nde yer alan 1 ve 3 no.lu mezar taşları (Hanoğlu - Akdağ, 2018, s.313-314) benzer tipolojiye sahiptir. Ahmed Kadir Efendi ... el-Hâc ...’nın mezar taşı ve Erzurum Esat Paşa Camii Haziresi’nde yer alan 12 no.lu mezar taşı (Hanoğlu - Akdağ, 2018, s.319) birlikte değerlendirilebilir. Hacı Şeyh Seyyid Efendi’nin kabri ve Erzurum Esat Paşa Camii Haziresi’nde bulunan 9 no.lu mezar taşı da (Hanoğlu - Akdağ, 2018, s.317) bu kapsamda benzerdir.

Siverek’te incelediğimiz mezar taşları genel olarak yukarıda belirttiğimiz özelliklere sahiptir. Yakın çevre ve farklı bölgelerde görülen örnekler ile uyum içinde olan ve bir bütünlük oluşturan kabirler aynı zamanda bir geleneğin devamlılığının da göstergesidir. Şanlıurfa ve çevresi bu kapsamda önemli bir merkez olmuştur. Siverek ve köylerinde tespit edilen mezar taşları arasında Osmanlı Devleti sonrasına ait olup aynı üslubu devam ettiren çok sayıda örnek olması bölgede geleneğe verilen önemi ifade etmektedir. Bu örnekler tipoloji, kitabe dili, içerik ve süsleme açısından birebir benzerdir.

Mezar taşına yazı yazma geleneğinden önce toplumlar atalar kültü için mezara bir taş diker, bu taş bazen yazısız olur bazen de üzerinde basit çizgilerden oluşan bir damga (işaret) bulunurdu. Bu damgaları ve damga biçiminde figürlü mezar taşlarını Orta Asya ve Anadolu’nun farklı bölgelerinde tarihin erken döneminden itibaren görmek mümkündür (Foto: 47). Siverek Turna, Keş ve Karakeçi köylerinde üzerinde boy ve aşiretlere ait damgalar bulunan mezar taşları vardır (Foto:38-43). Bu damgalar Oğuzların taş ve kaya üzerindeki damgaları ile benzerlik göstermektedir (Gülensoy, 1989, s. 57-58). Oğuzların Döğer, Avşar, Biçene, Yıva, Salur boylarına ait damgaları bunlara örnek gösterilebilir (Sümer, 1972, s. 177; Mert, 2008, s. 294-295)

(Foto:48-49). Kaynaklarda, bu boyların Anadolu'nun iskânında önemli rolü olduğu ve bu coğrafyada yaşadığı bilgisi yer almaktadır (Sümer, 1972, s. 177,340; Halaçoğlu, 2009, s. 2196; Çınar, 2015, s. 310; Kaya – Talas, 2016, s. 4; Cöhce, 2018, s. 61). Tögörek (daire), kazayağı (ok), kılıç, çatal, tarak gibi simgelerin bulunduğu damgaların bir kısmı Nogay Türkleri tarafından da kullanılmaktadır. Özellikle Nogayların daire ve altında çizgi olan damgasını, Kırım Hanlığı zamanında önemli görevler üstlenen Şirin Beg adlı bir erin bayrak üzerinde kullandığı bilgisi mevcuttur (Güllüdağ, 2015, s. 145). Ayrıca bölgede yaşayan aşiretlerden Naimi Aşireti tarafından da bu damga kullanılmıştır². Bu damgalar sadece Oğuz boyları tarafından değil farklı aşiretler tarafından kendi boy, soy, oymak, oba, aşiret ve cemaatlerini belirtmek için kullanılmıştır. Çoğunlukla da benzer semboller tercih edilmiştir, bu da menşenin birliğine, geleneğin süregeldiğine işarettir.

Sonuç olarak; Siverek ve köylerindeki mezar taşları, Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen ve Anadolu'da yüzyıllardır devam eden “anıt mezar” geleneğinin önemli bir parçası olduğu anlaşılmaktadır.

KAYNAKÇA

- Açanal H. (1997). *Urfa Tarihi*. Ankara: Şurkav Yayınları.
- Boran, A. (2018). Halep Mevlevihane Haziresindeki Mezar Taşları, M. Duranlı ve diğerleri (Ed), *1. Uluslararası Türk-İslam Mezar Taşları Kongresi Bildiriler Kitabı*, (I), 124-149, Aydın, Yeni Fikir Dergisi Yayınları.
- Boran, A., Mutlu, M., Aykaç, R., Yaşar, H. (2019). *Ebedi İstirahatgah İlgin Mezar Taşları*. Konya: İlgin Belediyesi.
- Cöhce, S. (2018). Kürt Aşiretlerinin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya Yayılması. *Selçuklu Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*,(3), 61-83.
- Çal, H. (2010). Urfa Şehri Mezar-Mezar Taşları. *XV. Türk Tarih Kongresi*, (4),1994-2043.
- Çınar, H. (2015). Kınıklar ve Kınık Yerleşmeleri, T. Gündüz ve diğerleri (Ed.) *Oğuzlar Dilleri, Tarihleri ve Kültürleri Uluslararası Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, (5), 301-320, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Basımevi.
- Değirmencioglu, H. (2016). Ortaçağ'da Siverek Tarihi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Harran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekinci A - , Paydaş K. (2008). *Taş Devrinden Osmanlı'ya Urfa Tarihi*. Şanlıurfa: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Gülensoy, T. (1989). *Orhun'dan Anadolu'ya Türk Damgaları*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını.
- Güler, G. - Güler M. (2017). Urfa Hekimde Dede Camii Haziresindeki Mezar Taşları". *Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (20), 497-515.
- Güler, G. (2019). Urfa Ulu Camii Haziresindeki Mezar ve Mezar Taşları Süslemeleri. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergisi*, (42), 171-189.

² Siverekte yaşayan ve aynı aşiretten olan İsmail Keş ile yapılan söyleşide bu bilgiler aktarılmıştır, kendisine ve Hasan Çelebi Cami Müezzini Faruk Çetinkaplan'a teşekkür ederim.

- Güllüdağ, N. (2015). Türklerde Damga Geleneği ve Nogay Türklerinin Damgaları Üzerine Bir İnceleme, *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*,(6), 132-150.
- Halaçoğlu, Y. (2009). *Anadolu'da Aşiretler, Cemaatler, Oymaklar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi.
- Hanoğlu, C. - Akdağ, H. (2018). Erzurum Esat Paşa Camii Haziresinde Bulunan Mezar Taşları, M. Duranlı ve diğerleri (Ed), *1. Uluslararası Türk-İslam Mezar Taşları Kongresi Bildiriler Kitabı*, 282-325, Aydın: Yeni Fikir Dergisi Yayınları.
- İşıltan F. (1960). *Urfa Bölgesi Tarihi*. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.
- Karakaş M. (2012). *Şanlıurfa Mezar Taşları*. Konya: Şanlıurfa Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları.
- Kaya, K. - Talas, M. (2016). Karacadağ Türkmen Aşireti'nde Arabuluculuk: Siverek Örneği, *Sosyolojik Düşün*, (2), 1-26.
- Mert, O. (2008). Öngöt Mezar Külliyesi ve Külliye Bulunan Damgalar, *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (36), 281-305.
- Ökenek, T. (2019). Siverek'te Sosyal ve Dini Hayat (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Necmeddin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özağaçhanlı Z. (2010). Siverek İlçesinin Tarihi Sosyo-Kültürel Yapısı (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Özçelik, İ. (2001). Malazgirt'ten Meşrutiyete Siverek ve Havalisi. *Tarihte Siverek Sempozyumu Bildirileri*, 23.
- Özgültekin R., Demirbağ H., Akbağ H., Sun K. (2003). *Tarihi ve Kültürüyle Siverek*. Ankara: Siverek Kaymakamlığı Yayınları.
- Sümer, F. (1972). *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri, Boy Teşkilâtı, Destanları*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

FOTOĞRAFLAR

Foto: 44. Iğın Ulu Mezarlık

Foto: 45. Foto: 45. Şanlıurfa Halilürrahman Cami Haziresi

Foto: 46. Şanlıurfa Mevlid-i Halil Camisi Haziresi - Genel

Foto: 47. Kars Müzesi Figürlü Mezar Taşı

Foto: 48. Turna Köyü Damgalı Mezar Taşı

Foto: 49. Turna Köyü Damgalı Mezar Taşı

Fotoğraf Listesi

Foto: 1. Siverek Asrî Mezarlık

Foto: 2-3. Cevdî Bâşa Zâde Hacı Mustafa Efendi'nin Mezar Taşı Baş ve Ayak Şahidesi

Foto:4-5. Ali Oğlu Halil Efendi'nin Mezar Taşı Baş ve Ayak Şahidesi

Foto: 6-7. Eyyüb Küllü'nün Mezar Taşı Baş ve Ayak Şahidesi

Foto: 8. Çermik Yolu Üzerinde Mezarlık

Foto: 9. Fettahlı Abdalağa Türbe Haziresi

Foto: 10-11. Hacı Yusuf Ağa'nın Mezar Taşı Genel Görünümü ve Baş Şahidesi

Foto: 12. Gülabi Bey Camii Haziresi Doğu Bölümü

Foto: 13. Gülabi Bey Camii Haziresi Kuzeybatı Bölümü

Foto: 14-15. Monla Şeyh Efendi'nin Mezar Taşı Baş ve Ayak Şahidesi

Foto: 16. Karpuzcu Köyü Mezarlığı

Foto: 17-18. Şeyh Abdulnazif Baba'nın Mezarı ve Baş Şahidesi

Foto: 19. Karabahçe Köyü Mezarlığı

Foto: 20-21. Şeyh el-Hâc ...'nın Mezar Taşı Genel Görünümü ve Baş Taşı

Foto: 22-23. Mehmed ... Hacı Şeyh ...'nın Mezar Taşı Genel Görünümü ve Baş Taşı

Foto: 24-25. Ahmed Kadir Efendi ... el-Hâc ...'nın Mezar Taşı Genel Görünümü ve Baş Taşı

Foto: 26-27. Hacı Şeyh Seyyid Efendi'nin Mezar Taşı Baş ve Ayak Şahidesi

Foto: 28-29. Gaziköy Mezarlığı Genel Görünüm

Foto: 30-31. Seyyid ...'nın Mezar Taşı ve Baş Şahidesi

Foto: 32-33. Şeyh Ahmed'in Mezar Taşı Genel Görünümü ve Baş Şahidesi

Foto: 34. Karakeçili (Mızır) Köyü

Foto: 35-36. Merhum ... Aişe'nin Mezar Taşı Ön ve Arka Yüzü

Foto: 37. Turna Köyü Mezarlık

Foto: 38. Karakeçi Köyü – Mahmut Karakeçi Evi Bahçesi

Foto: 39-40. Turna Köyü 1 No.lu Mezar Taşı Baş Şahidesi

Foto: 41-42. Turna Köyü 2 No.lu Mezar Taşı Baş Şahidesi

Foto: 43. Keş Köyü 1 No.lu Mezar Taşı Baş Şahidesi

Foto: 44. İlgın Ulu Mezarlık

Foto: 45. Şanlıurfa Halilürrahman Cami Haziresi

Foto: 46. Şanlıurfa Mevlid-i Halil Camisi Haziresi- Genel

Foto: 47. Kars Müzesi Figürlü Mezar Taşı

Foto: 48. Turna Köyü Damgalı Mezar Taşı

Foto: 49. Turna Köyü Damgalı Mezar Taşı